

Kooiker Jan Odinga

Het is geen vrolijke zaak als men spreekt over 'de pijp uitgaan'. Iedereen weet wat er met deze oude uitdrukking wordt bedoeld. Maar als je de pijp uitgaat zal je eerst de pijp in moeten. De term komt uit het eendenkooibedrijf. Tijdens een bezoek aan 'de kooi' te Engwierum aan de Friese kant van de Lauwersmeer spraken we met kooiker Jan Odinga.

DE KNIP IN, DE PIJP UIT

Marja van Schie, Arthur Decae

Vroeger, dat begon al voor 1700, zette iedereen die een stuk water bezat daar een paar bomen omheen, dan had hij een kooibos. De meeste eendenkooien werden gehouden naast het boerenbedrijf en de verkoop van eenden leverde een extra inkomen op. Ooit telde Nederland zo'n 400 kooien waarvan er nu nog 120 in bedrijf zijn. Ongeveer de helft van deze kooien werkt kommercieel, dat wil zeggen dat de gevangen wilde eenden verkocht worden aan de poelier. De andere helft van de kooien werkt voornamelijk voor het ringonderzoek. In Nederland onderscheidt men, afhankelijk van de ligplaats, drie typen eendenkooien. De rivierkooien liggen langs de grote rivieren, de inlandkooien zijn gesitueerd rond plassen en andere grote water-oppervlakken en de wadkooien liggen op de eilanden of zoals de kooien in Engwierum, op het vasteland vlak onder de waddenkust. In al deze gebieden vormen zich tijdens de vogeltrek grote groepen wilde eenden. De trek begint in augustus en gaat door tot maart.

Anders dan het aantal eendenkooien, is het eendenbestand over de laatste jaren niet teuggelopen. Per kooi worden nu niet minder eenden gevangen dan veertig jaar geleden.

Door de enorm gestegen loonkosten sinds de tweede wereldoorlog en de relatief stabiele prijs van eendebout gedurende dezelfde periode, zijn nog maar weinig eendenkooien rendabel. Bovendien kan de kooiker niet meer vrij opereren, hij is gebonden aan een strikt kooiseizoen en hij moet in het bezit zijn van een jachtdiploma.

Dit laatste is een van de redenen waarom de kooi van Odinga niet meer van Odinga is. Jan Odinga is echter nog steeds actief kooiker.

Toen zijn vader, die de kooi sinds 1941 in zijn bezit had, besloot zich terug te trekken en de kooi aan zijn zoon over te dragen bleek dat niet te kunnen, want zoon Jan was niet in het bezit van het sinds 1972 vereiste jachtdiploma en op zijn leeftijd had Jan geen zin meer om 'weer in de schoolbanken' te moeten zitten. Zodoende werd de kooi verkocht aan de heer Martinus de Boer, wel in het bezit van het jachtdiploma. Jan Odinga bleef als zetbaas op de boerderij bij de kooi wonen en verzorgt voor een groot deel het kooikerswerk.

Kooi-indeling

Het kooibos, de vangpijp en de kooivijver zijn onderdelen die in elke kooi voorkomen. Het kooibos funktioneert als een beschutte

De muur van de kooi is opgebouwd uit turven

Kooiplas

plaats die voor de eenden aantrekkelijke rust en bescherming lijkt te bieden. Verder biedt het de kooiker de gelegenheid om werkzaamheden binnen de kooi te verrichten zonder de eenden te verstoren.

De kooivijver, die in het centrum van het kooibos dienst doet als een verlokkelijke rustige plas, blijkt in de kooi van Odinga buitengewoon regelmatig zeshoekig van vorm. Lang niet in alle eendenkooien is de kooivijver zo regelmatig gevormd. De meeste kooivijvers zijn namelijk natuurlijke waterplassen. Vooral bij rivierkooien is de vijver vaak een 'wiel', ontstaan als een kolk als gevolg van een dijkdoorbraak of overstroming. Vaak bleef, na het herstellen van de dijk of het terugtrekken van het water, de plas geleerd van de waterstroom achter.

De kooi die Odinga onder zijn hoede heeft, verschilt van genoemde typen kooien, omdat de kooi zo'n tweehonderd jaar geleden geheel volgens plan is aangelegd. De kooivijver en vangpijpen zijn, zoals Odinga ons vertelde, geheel volgens bestek en tekening gegraven. Het feit dat de kooi helemaal is uitgegraven, dicht onder de kust van de voormalige Lauwerszee, leidt tot nog een aantal vermeldenswaardige punten. De grond die verplaatst moest worden om de vijver en de vangpijpen te kunnen graven is bijvoorbeeld gebruikt om lage dijken rondom het kooiwater aan te leggen. Deze dijkes zijn dichtbegroeid met het kooibos en zorgen op die manier voor extra beschutting. Aan de van het water afgekeerde zijde gaat de glooiing van de dijkes op een natuurlijke wijze over in de omliggende strook geboomte.

Turf

Aan de waterzijde vormen de dijkes een

vertikale wal en dit nu is een van de bijzonderheden van deze Friese wadkooi. De stijle wand van de dijkes wordt namelijk al zolang de kooi bestaat, gevormd door een muur van lange, op elkaar gestapelde turven. Deze turven die inmiddels vollop zijn begroeid met mos en varens, vormen een haast natuurlijke en uitermate stabiele wand die vooral langs de vangpijpen dienst doet als schutting die eenden verhindert uit de pijp te ontsnappen.

Behalve de kooi die Odinga ons liet zien zijn er nog twee kooien in Nederland waar dergelijke turfwallen bestaan. Een van die kooien ligt op slechts een steenworp afstand van die van Odinga, de andere bevindt zich op Terschelling. Na zo'n tweehonderd jaar blijken de turfwallen een haast geniale toepassing te zijn om de voor een eendenkooi zo essentiële afschutting rond de vangpijp te bouwen. Niet alleen vormen de turfwallen een uiterst fraaie afschutting, ook is de wal buitengewoon stabiel. Slechts de wortels van de op de dijk groeiende kooibosbomen willen nog wel eens een turf van zijn plaats drukken en in een enkel geval kunnen ratten schade aanrichten. Zonder al te veel onderhoud staan de turfwallen van af het begin zonder ook maar een krimp van bouwval te geven. In het voorjaar van 1987 is er toch enig onderhoud aan de wallen gepleegd. Slechte turven zijn vervangen door nieuwe turven. Dit laatste is gebeurd door medewerkers van de stichting 'Instandhouding Landschapselementen in Friesland'. Els van Loon, medewerkster van deze stichting, vertelde over de bijzondere manier waarop ze aan de nieuwe turven van extra lang formaat, zoals die in de kooi zitten, zijn gekomen. Omdat turf niet op grote schaal meer in Nederland wordt gestoken, liet het zich in eerste instan-

tie aanzien dat reparatie van de bijzondere turfwallen niet met hetzelfde formaat turf kon geschieden. Echter, via een toeristische exkursie in het Fochteloërveen bleek dat daar, bij wijze van demonstratie, voor de bezoeker nog wel eens enige turven gestoken werden.

Toevallig stak men daar turven van extra lang formaat, precies zoals de turven van 200 jaar geleden. Een nuttige bestemming voor deze demonstratieturven was snel gevonden en de reparatie aan de wallen in de kooi te Engwierum is, gebruikmakend van deze turven, uitgevoerd.

Het vangen

Het vangen van eenden verloopt in de Friese wadkooien niet anders dan in andere kooien. Het principe is simpel. Half tamme eenden die dagelijks door de kooiker in de vangpijpen worden gevoerd, lokken wilde eenden mee de vangpijp in. Aan de zijde van de kooiplas is de pijp open, de vangpijp zelf is helemaal met gaas overdekt en loopt gezien vanaf de kooiplas taps toe. Aan het einde loopt de vangpijp uit in een houten hokje 'de knip' waaraan een deurtje wel toegang verleent maar geen uitkomst meer biedt. Wilde eenden in de vangpijp reageren anders op de kooiker dan de lokeenden wanneer die aan de plaszijde af voerend in de pijpingang verschijnt. Terwijl de lokeenden naar de kooiker toezwemmen om zoveel mogelijk lekker en makkelijk verkrijgbaar voedsel te bemachtigen, trachten de wilde eenden, bij het plotseling verschijnen van de kooiker, te vluchten. Ze doen dit door op te vliegen, in paniek, weg van de kooiker en onder het gaas van de vangpijp kunnen ze maar één kant op. De pijp uit en de knip in. ●